

Rumantsch sco er auters linguatgs minoritars en l'Europa sa dostan

■ (alr/rd) L'emna passada ha gi lieu, en connex cun l'onn europeic da linguatgs, la conferenza «Policy into Practice for Lesser Used Languages in Europe» (Lescha e pratica per ils linguatgs main duvrads en l'Europa) a Cardiff, la chapitala da Wales. Per la Lia rumantscha èn Andrea L. Rassel e Rino Darms stads preschents a questa scuntrada.

Wales è in (bun) exempel per quai ch'in linguatg minoritar sa cuntanscher sch'el vul. Era sche mo 20% dals 2,5 milliuns Welshs dovràn welsh en tut ils secturs dal mintgadi, coexistan welsh ed englais en l'entir territori da Wales. La preschientscha publica dal welsh è davaira remartgabila: Bunamain tut las signalisaziuns èn en dus linguatgs (mira fotografias). Sin la dumonda co ch'els han accumpli quai han ils represchentsants da Wales manegià ch'els hajan simplamain stgarpà davent tut las tavlas ch'eran mo en in linguatg. Anc avant ventg onns era la situaziun per il welsh main gloriusa. Il pievel ha dentant realisà che la bilinguitad è ina schanza ed ha, en collavuraziun cun politicichers e linguists, battì per ina revitalisaziun dal welsh en tut ils secturs publics e privats. Per reactivar il welsh è il pli emprim in sistem da scola per gronda part biling vegnì introduci. Oz è'gl schizunt pussaivel da far l'entira scolaziun (era universitara) mo en welsh. Per revitalisar il linguatg era ordaifer la scola han differentas communitads («mentrau iaith») organisà differentas scuntradas per dar als uffants, mo era als creschids, l'ocasiun da duvrar il welsh. Per revifitgar in linguatg na dovr'ì dentant betg mo glieud engaschada, ma era in concept ed ina coordinaziun. La rolla primordiala da planisaziun e coordinaziun, senza la quala la revitalisaziun dal welsh na fiss betg stada pussaivla, ha il Welsh Language Board, l'instituziun statala per il welsh, surpiglià.

Parallellas tranter Gaelics e Rumantschs

A l'ocasiun da questa conferenza èn era ils Gaelics da la Scozia sa presentads. La situaziun demografica (circa 50 000 native speakers), mo era la situaziun geografica (a l'ur da la Scozia en terriortris plitost rurals) dals Gaelics en Scozia è fitg sumeglianta a quella dals Rumantschs el Grischun. En cumparegliaziun culs pli che trais milliuns Englais en Scozia èn era ils Gaelics mo ina pitschna minoritad. En discussiuns

Rino Darms ed Andrea Rassel a chaschun da la conferenza «Policy into Practice» a Cardiff en Wales.

culs represchentsants da la Scozia è'gl sa mussà che nossa situaziun correspunda pli u main a la situaziun dal gaelic avant ventg onns. L'isolaziun e la ferma influenza dal linguatg concurrent aveva era manà tar els ad ina reduenziun da la preschientscha dal linguatg en tut ils secturs dal mintgadi. Suenter avair tralaschà il linguatg per onns, han dentant era ils Gaelics en Scozia realisà l'impurtanza e la valor da lur linguatg minoritar. Ils davos ventg onns èn els pia, suandant l'exempel dals Welshs, s'engaschads per ina revitalisaziun da lur linguatg. Ultra d'in sistem da scola pli biling, han ils Gaelics era empruvà da promover il gaelic ordaifer il terri-

tori da tschep. Ad Edinburgh è'gl per exempel reussì dad etablir in'universitad, en la quala ins sa studegiar tut ils roms en gaelic. Sco ils Welshs han era ils Gaelics en Scozia insistì sin ina preschientscha publica da lur linguatg, cun il resultat che las signalisaziuns èn ussa per gronda part en dus linguatgs era en Scozia.

Lur metoda n'è dentant betg stada da stgarpà davent tut las tavlas monolinguas, ma da pajar a l'economia privata la mesadad dals custs da la bilinguitad. Pel mument èn ils Gaelics en Scozia vidlonder dad etablir in pendant al Welsh Language Board, in «Gaelic Language Board», per planisar

En tut Wales èn las signalisaziuns en domadus linguatgs, saja quai sin il sector turistic, privat ubain public.

FOTOS: A. RASSEL

e coordinar la revitalisaziun da lur linguatg.

Ferm engaschi individual

Quai che dat en egl a Wales ed en Scozia è l'enorm engaschament bunamain euforic, betg mo dals linguists, mabain da l'entir pievel. A Wales è'gl per exempel daventà usit che geniturs monolings tramettan lur uffants en scolas bilinguas. La represchentsanta dals Gaelics en Scozia, Margaret MacIvor, ha, citond libramain J. F. Kennedy, descrit lur tenuta sco suonda: Na dumandai betg tge che voss linguatg sa far per vus, mabain dumandai tge che vus savais far per voss linguatg.

Mo in linguatg, quai ha questa conferenza mussà, n'è betg avunda. En in mund globalisà daventa la comunicaziun sur ils agens cunfins e sur l'agen linguatg or pli e pli impurtanta, era economicamain. La dumonda (economica) per cumpetenzas en pli ch'in linguatg privilegia il bilingualissem betg mo sin plaun local, mabain sin plaun global, perquai che quels che creschan si cun dus linguatgs, quai han studis mussà, emprendan pli tgunsch in terz, in quart u schizunt in tschintgavel linguatg.

Biling, ni schizunt triling, è pia il futur betg mo da l'Europa, ma era dal Grischun.